

ფიქრები "კარდუზე"

წიგნის მაღაზიის თაროზე გამოჩნდა პირველი მონოგრაფია გრიგოლ რობაქიძის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე. ეს არის აკაკი ბაქრაძის წიგნი "კარდუ" ("ლომისი", თბილისი, 1999), რომელიც ავტორის გარდაცვალებამდე მცირე ხნით ადრე გამოქვეყნდა.

ავტორი ერთგან წერს, რომ გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედებაზე წერა ადვილიც არის და ძნელიც. ადვილი იმიტომ, რომ მწერალი თავად განმარტავს თავის ნაწარმოებების შიდააზრს, საზრისს. აამით გრიგოლ რობაქიძე მწერალთა იმ ტიპს უახლოვდება, რომელსაც თომას მანი ეკუთვნის, რომელიც ასევე კრიტიკოსის მონდომებით აანალიზებდა თავის თხზულებებს. როგორ უნდა მოიქცეს კრიტიკოსი, რომელსაც ასეთ შემოქმედთან აქვს საქმე? ან უნდა გაიმეორეოს – და ის ამას არ გააკეთებს – მწერლის თვალსაზრისი საკუთარ შემოქმედებაზე, ან უარყოს იგი და თავისი საკუთარი ჩამოაყალიბოს. იქნებ ცდება მწერალი და ის არ გამოსდის, რაც სურს გამოხატოს თავისი ნაწარმოებით. ამ მხრივ ნიშანდობლივია გრ. რობაქიძის ნაღვლიანი სიტყვები: ჩემს მცდელობაში ჩემს ძალებს იმაზე მეტი დავაკისრე, რაც შეეძლოთ". არის მესამე გზაც: კრიტიკოსი უნდა დაეფუძნოს ავტორის თვალსაზრისს და ეცადოს მის გაღრმავებას და ახალი ასპექტების წარმოჩენას, რადგან ნაწარმოები იმაზე მეტს შეიცავს, რაც მასში შეგნებულად აქვს ჩადებული ავტორს. ამ მნიშვნელობითაც შეიძლება გავიგოთ მწერლის ზემოთმოყვანილი სიტყვები. "კარდუს" ავტორი ამ გზას ირჩევს.

მთავარი სიძნელე, რასაც "კარდუს" ავტორი აღნიშნავს, ის არის, რომ გრ. რობაქიძე "ყოფიერების მეტაისტორიული აზრის" მაძიებელია. იგი არ არის ბელეტრისტი ანუ, როგორც ამ ფრანგული სიტყვის სემანტიკა გვეუბნება, მთხზველი "ლამაზი სიტყვებისა" ანუ "ტკბილ ხმათა", როგორც ილია იტყოდა. გრ. რობაქიძის ემოქმედებაში სიტყვას თაური ადგილი უჭირავს, მაგრამ რა კატეგორიის არის სიტყვა, რომელიც მან აირჩია? მისი სიტყვა არ არის საშენი მასალა, ის მის შ მოქმედებაში თვისთავადი სინამდვილეა, რომელიც ინახავს საიდუმლს. სიტყვა შეიცავს და ინახავს მეტაისტორიულს, რაღაც გამოუვლენელს. "კარდუს" ავტორი ისეთ ფოკუსში მოაქცევს მასალას, რომ წიგნის კითხვისას იქმნება შთაბეჭდილება, რომ მითოსის ძიება საკუთარი თავის შეცნობის ბადალია. მწერალი აღმოაჩენს, რომ მითოსი მასში "დედიშობილაა" მოცემული.

საძლებელია და ხშირად ალბათ ასეც იქნება, რომ სწავლული ლინგვისტი არ დაეთანხმოს მწერლისეულ მითოლოგიურ ძიებებს ქართულ სიტყვის სემანტიკაში, მაგრამ ეს პლატონის გზაა – აქვს მას გამართლება – და ეს მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ კრიტიკული განსჯისას. ეს კარდუზეც ითქმის, რომელიც მან არა ისტორიაში, არამედ საკუთარ თავში აღმოაჩინა, რადგან მეტაისტორიულს მხოლოდ პიროვნულად შეიძლება მისწვდეს ადამიანი.

ეს "დედიშობილა" ნამდვილად კარდუს მეტაფორაა. და აქ უნდა ითქვას, რომ უკეთესი სათაური, ვიდრე "კარდუა", გრ. რობაქიძის პიროვნებისა და შემოქმედებისადმი მიძღვნილი წიგნისათვის ვერც გამოიძებნებოდა. კარდუ არის მეტაისტორიული (იგივეა, რაც მითიური) სახე ქართველი ხალხისა, როგორც გრ. რობაქიძის შინაგან თვალს წარმოედგინა. ისტორიაში ხდება მეტაისტორიულის განშლა, ისევე, როგორც კარდუ იშლება ყოველ მის წარმომადგენელში – კარდუელში (kardwell – ეს მისი ფსევდონიმი ყოფილა). რობაქიძეს უყვარდა ჰერდერის კვალზე ყოველი სიტყვა-ცნება, რომელსაც კი შეიძლება წამდვანებოდა ნაწილაკი ur, რომელსაც ქართველმა მწერალმა მარჯვე ქართული სიტყვა გამოუძებნა – თაურ-"პირველის" მნიშვნელობით (თაურხატი, თაურხილვა, თაურმდგენი და სხვ.). კარდუ არის მისი სათაური, როგორც ქართველისა და როგორც პიროვნებისა.

ის ჭვრეტდა მეტაისტორიას არა მხოლოდ ერის ცხოვრებაში, არამედ ის განიცდიდა მეტაისტორიულად თავის და სხვათა პიროვნებას და ამიტომაც, რასაც ის

ტრაბახისმაგვარი სიამაყით ლაპარაკობდა საკუთარ თავზე, ის არა თავის ემპიულ ეგოზე, არამედ თავის მეტაისტორიულ არსებაზე ლაპარაკობდა. მას ალაპარაკებდა კარდუ, რომელსაც ის თავისი თავის, როგორც ქართველის, თაურხატად თვლიდაპირიულ ეგოს, არც თავისას, არც სხვისას, არავითარ ყურადღ ბას არ აქცევდა. წიგნი "კარდუ" ამაში გვარწმუნებს, განსაკუთრებით თავი, რომელსაც ავტორმა "მიეროხანი" უწოდა, ოღონდ არ გათქვას, რას ნიშნავს ეს სიტყვა. მაგრამ "მიეროხანი" წიგნის ერთ-ერთი საუკეთესო ნაკვეთია, სადაც ავტორს საქართველოს, უფრო, ქართველობის ცხოვრების ერთ ტრაგიკულ ფურცელზე საუბრისას საშუალება ეძლევა აჩვენოს გრიგოლ რობაქიძის მიმტევებლობა, რომ მან წყენა არ ჩაიდო გულში იმათ მიმართ, რომელთაც ცილისწამებლური "მიმართვა" გამოაქვეყნეს მის წინააღმდეგ. წყენა და სხვა მისთანა პლებურ-ბანალური განცდები მისთვის უცხო იყო, მას შეეძლო გაერჩია ერთმანეთისაგან მეტაისტორიული პლანი, სადაც მისი "ცილისწამებელი" კვლავ შეურყენელ მეგობრებად რჩებოდნენ, და ემპირიული დონე, რომელიც მისთვის მდარე რეალობა იყო და იქ ჩადენილი საქციელი საწყენადაც კი არ ღირდა. ეს მხოლოდ მორალური პრობლემა რომ ყოფილიყო, ბანალობასთან გვექნებოდა საქმე. მაგრამ გრიგოლის პიროვნება განრიდებული იყო ყოველივე ბანალურს. "კარდუს" ავტორის ძუნწი ფრაზა ყველაზე უკეთ ახასიათებს ამ მომენტს გრიგოლის ცხოვრებაში: "საშინელი გულისტკივილით განიცდიდა მეგობრების საბედისწერო ხვედრს". უფრო მეტიც: ისინი გრაალის გუშაგებად გამოიყვანა "გრაალის მცველებში", რომელიც მათ ტრაგიკულ არსასრულამდე დაიწრა. და "მწერლობის მოთვინიერების" ავტორიც, ნაცვლად განყენებულ-კატეგორიული ზნეობრივივერდიქტისა, გრიგოლის კვალზე მხოლოდ და მხოლოდ ტრაგიკულ- ეკსისტენციალური კუთხით აფასებს მათ ქმედებას: "ამ მიმართვაში" ცხადად და მკაფიოდ ჩანს ქართული მწერლობის უმძიმესი ტრაგიკული მდგომარეობა. უმწეობა, რომელიც ყოველი მწერლის საშინელ სულიერ ტანჯვას გამოხატავს". ლიტერატურა, რომელიც გრ. რობაქიძემ შ ქმნა, უჩვეულოა არა მხოლოდ ქართულ სამწერლო სივრცეში. ისუჩვეულოა საერთოდ, რამდენადაც გადის ლიტერატურის ფარგლებს გარეთ და თავის საზრისს ესთეტიკის მიღმა ეძებს, თუმცა არ უარყოფს მის თანხლებას შემოქმედებაში. ასეთი მწერლობის უკან დგას ძლიერი, არაორდინალური მსოფლგანცდა. უფრო სწორად, ეს მწერლობა ამგვარი მსოფლგანცდის უშუალო შედეგია. კრიტიკოსი, ვინც გადაწყვეტს მასზე წერას, გულგახსნილი უნდა იყოს ნაწერისადმი, რათა მიუხვდეს ავტორს. ის ამოდის ნაწერიდან და მიდის ავტორისკენ. ეს ის შემთხვევაა, როცა შემოქმედის პიროვნება შეიძლება უფრო მნიშვნელოვანი იყოს, ვიდრე მისი ნაწარმოებია. ანუ თავად ავტორის პიროვნება ხდება ჰერმენევტიკის საგანი, ის გაგებას მოითხოვს. უნდა გავიგოთ, რისთვის მიუძღვნა მან ესეები ჰიტლერს, სტალინს, მუსოლინს, რატომ დაწერა ნეკროლოგი ლენინზე, რატომ ლაპარაკობს ბევრს რასაზე და რა მნიშვნელობას სდებს ამ ტერმინში და ა.შ., სად იყო ცდუნება – ამაზე საფუძვლიანად მსჯელობს ავტორი (იხ. თავი "ცდუნება"). ამიტომაც არ არის მოულოდნელი, რომ ა. ბაქრაძე თავის წიგნს "კარდუს" გრ. რობაქიძის პიროვნების გაგების ცდით იწყებს. მაგრამ ამ გაგების წყარო მხოლოდ მისი ნაწარმოებები არ არის. გრ. რობაქიძე ის ავტორია, რომელიც ქმნის არა მხოლოდ საკუთარ მსოფლმხედველობას, არამედ საკუთარ თავსაც. ის გამუდმებით ეძებს საკუთარ თავს. ერთ კერძო წერილში ის ახსენებს გოეთეს თქმას: " მე ჩ მი თავი ჯერ კიდევ არ შემქმნია". ეს მისი თქმაც არის. ამ დაუსრულებელ ქმნადობის წყურვილთან აკავშირებს ა. ბაქრაძე ახალი ფსევდონიმის მოძიებას უკვე ხანდაზმულ ასაკში. "ცხადად ჩანს, – წერს ის, – რომ გრ. რობაქიძე არა მარტო თ ვის მსოფლმხედველობასა და მსოფლხატს აყალიბებდა, არამედ თავის გარეგნობასაც". ამის დასადასტურებლად ავტორი უხვ მასალას უყრის თავს, რომელიც შეიძლება ცნობილი იყოს ქართველი მკითხველისათვის, მაგრამ ერთი ჰერმენევტიკული ამოცანისკენ დამიზნებით განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს. ჩაცმა-დახურვა, თავდაჭერა, მეტყველება, პოზა, გარეგნული ხატი, რაც ქართული საზოგადოების თვალში უცნაურად

გამოიყურებოდა და მრავალი დამცინავი ანეგდოტის საგანი გამხდარა, გრ. რობაქიძისათვის იყო მისი შ მოქმედების გაგრძელება პიროვნულ სფეროში. ეს იყო ქმნადობა პიროვნებისა მის ხორციელ-სულიერ მთლიანობაში.

ამ მხრივ გრ. რობაქიძე სრულიად უპრეცედენტოა.ის, როგორც ხელოვანი, ქმნის არა მხოლოდ ახალ სინამდვილეს არსებული სინამდვილიდან, არამედ ის გარდაქმნის საკუთარ თავსაც ანუ იმ ერთადერთს, რაც მოცემული აქვს მას ღვთისგან, და რაც სრულყოფას მოითხოვს. ეს არის სრულიად ახალი ამოცანა, როდესაც ადამიანი საკუთარი თავის სახით ბუნებრივად მოცემულ ადამიანს კულტურულ ფენომენად გარდაქმნის. აქ თავად ხელოვანის პიროვნებაც ჩართულია ხელოვნებათა იმ სინთეზში, რაზედაც "ვერცხლის ხანის" რუსული ხელოვნება ოცნებობდა.

ა. ბაქრაძის მიერ მოხმობილი და ინტერპრეტირებული მასალა მწერლის ცხოვრებიდან, თუნდაც შემთხვევითი ან ანეგდოტური ხასიათისა, მკითხველში აღძრავს შ მდგომი ფიქრის ბიძგს და "შემთხვევითი" იმ ნს აუცილებლობის ნიშანს, "ანეგდოტური" კი ღრმა აზრის შ მცველი ხდება. თავად მწერლის ნაწერები და ცხოვრებაც სავსეა ამ, ერთი შეხედვით, თითქოს უმნიშვნელო ფაქტებით. რად ღირს გარეშ თ თვის აუხსნელი და მისთვის დამთრგუნველი წუხილი იმის გამო, რომ მან ოდესღაც რატომღაც – ა. ბაქრაძის თქმით, "ეს გრ. რობაქიძის საიდუმლოა", – შეცვალა დაბადების წელი: 1880 –1884-ად, რათა თავი "გაეახალგაზრდადებინა"? ამით ნამდვილად, ფიზიკურად გაიახალგაზრდადებდა თავს? თუ ეს მისი რწმენა იყო, რომელსაც ონტოლოგიური ღირებულება მიენიჭა მის ცხოვრებაში სიცოცხლის ბოლომდე?წიგნის სხვა მონაკვეთში ავტორს მოჰყავს მწერლის ფრაზა, წარწერილი გერმანელი მეგობრისათვის გაგზავნილ საკუთარ პორტრეტზე რომელიც ალბათ უფრო სხვას უნდა წააწერა, მაგრამ მან თავად წააწერა სიკვდილამდე რამდენიმე დღით ადრე: *konnte man diesen Mann "alt" nennen?!* "შეიძლება ამ კაცს "მოხუცი" დაარქვა?!"

სად არის ფესვი ან საიდუმლო ამ უბოროტო ტყუილისა, რომელიც მისთვის სატანჯველად ქცეულა მოგვიანებით? რა უფლებამოსილებით შეცვალა რეალური ჟამი გამოგონილით და გააყალბა საკუთარი ონტოლოგია? ეს არის დიონისურის, მარადიგანახლების ანუ მარადი დაბრუნების მითოსის ნიშანი, რის შ სახეცაც საგანგებოდ მსჯელობს "კარდუს" ავტორი. დიონისეს მითოსი არ წარმოადგენდა მისთვის, როგორც მან აჩვენა, თეორიულ ინტერესს, მარადჭაბუკი თუ მარადგანახლებული დიონისე, – აი, ვის ყაიდაზე ქმნიდა ის საკუთარ თავს. აქ გვახსენდება გალაკტიონის "აჰყვე ვარდისფერ საფეხურებს და აჰყვე ისე, რომ შ ნს წინ სხივზე ლანდად იდგეს ყრმა დიონისე; გრძნობდე, რომ ისევ უკვდავია თქვენი მსგავსება: ერთნაირ სულში ერთნაირი მზის მოთავსება.."

გრ. რობაქიძის პიროვნების, როგორც ხელოვანისა და მოაზროვნის, სხვა განზომილებათა შორის უნიკალურია მისი პატრიოტიზმის სიფართოვე, სიღრმე და უნივერსალობა, მისი უჩვეულობა "ბანალობის ცოცხალი ძ გლის" ფონზე, რომელიც დღემდე დგას მტკიცედ და შეურყეველად. ამ "ძეგლს", როგორც კერპს, არყევდა მთელი სიცოცხლე თავად ავტორი "კარდუსი". აგერ, როდის უთქვამს "მან წილს", ამ ინიციალებს უკან ა. ბაქრაძე გრიგოლის მეგობარს მიხეილ წერეთელს ვარაუდობს, როდის დაუსვამს დიაგნოზი ქართული საზოგადოების სნეულებაზე – "ქართველი ხალხი ავით არისო". იმდროინდელი ეს დიაგნოზი ღრესაც არ შ ცვლილა და ღირს მასზე დღეს ყურადღ ბის შეჩ რება. ის გამოხმაურებას პოულობს ათეული წლის შემდეგ ნიკოლო მიწიშვილის სკეპტიკურ "ფიქრებში", რომელმაც გრიგოლის (და სხვათა) ბრწყინვალე ნარკვევები მოიყოლა. ეს პირველი შ მთხვევა იყო, თუ არ ვცდები, როცა ქართველობა თავის თავზე სიღრმისეულად აღაპარაკდა. კარდუ ლაპარაკობდა თავის თავზე, შ ეცადა, მიყოლოდა ძველთაძველ ელინურ მოწოდებას – გნოთი სეაუტონ – საკუთარი თავის შესაცნობად. მაგრამეს აღაპარაკება და მცდელობა შეცნობისა ეფემერული აღმოჩნდა. "კარდუს"

ავტორი გულისტკივილით წერს, რომ "ფიქრებს" არც მაშინ და არც მერე ინტელექტუალური საზოგადოება ჯეროვანი გულისყურითარ მოკიდებია. ა. ბაქრაძე არ არიდება ამ სასოწარკვეთილი "ფიქრებისთვის" ადგილის მიხენასიქსადაც ადგილი დაიმკვიდრეს ილიას "ბედნიერმა ერმა" და მ. ჯავახიშვილის "ჯაყოს ხიზნებმა". მაგრამ მუშაობს ანდაზა: "რაც ეპატიება იუპიტერს, არ ეპატიება ხარს". ახლა წავიკითხოთ მონაკვეთი "მან წილის" აღიარებიდან, რომელთა გამო ა. ბაქრაძე წერს, ეს "სტრიქონები ისე ჟღერს, თითქოს დღეს დაიწერაო", და მართლაც ასეა, ეს ილუზია არ უნდა იყოს. ასეთი სიტყვები ჩვენ ამ თხუთმეტიოდე წლის წინათ უცხოტომელთაგან მოვისმინეთ და აღვშფოთდით. "ღიას, ქართველი ხალხი ავით არის, – წერს "მან წილი", – რადგან მას ნიადაგი, რომელსაც შ ეძლო მისი გამოფხიზლება, და კეთილ გზაზე დაყენება, ჯერჯერობით არა აქვს.. ინტელიგენცია წარმოშობილი ასეთი ხალხისაგან უგზო-უკვლოდ დაეხეტება, ხელთათმანებივით იცვლის მიმართულებას. სხვის გულში ფათურს ანდომებს ასეთ საჭირო დროს და უსაქმირობით დაქანცული გაზეთის გამოცემაში და შიგ ჭორიკანობაში ეპ ბს დამაკმაყოფილებელ საშუალებას..". ვინ იტყვის, რომ ეს სიტყვები დღეს ანაქრონიზმია? ემპირიული სინამდვილე არ შეცვლილა, კარდუს სძინავს ქართველობაში. მიუხედავად მორწმუნე კარდუელობისა ან, შესაძლოა, სწორედ ამიტომაც გრ. რობაქიძე ხელს მოაწერდა მეგობრის დაწერილ ამ ტექსტზე. არ შეიძლება მას არ ეგრძნო მტკივნეული დისტანცია მეტაისტორიულ კარდუსა და ყოფით-ემპირიულ საქართველოს შორის. განა მან არ დაუსვა პირუთვნელი დიაგნოზი "ქართველთა უღისციპლინო აზროვნებას"? მანვე არ თქვა, რომ "მამულიშვილობის გადაწყვეტა "ფიზიოლოგიური ემოციით" ყოვლად შ უწყნარებელია?"

კიდევ ბევრ სხვა ფიქრს აღძრავს ა. ბაქრაძის წიგნი "კარდუ". რით ფასობს წიგნი? განა იმით არ ფასობს წიგნი, რომ მას შ უძლია ცოცხლობდეს მკითხველში და ბადებდეს მასში ფიქრებს, თუნდაც მისი ავტორის საწინააღმდეგოს? ასეთი წიგნია "კარდუ", პირველი მონოგრაფია გრ. რობაქიძის ცხოვრებასა და ღვაწლზე. ყამირი გატეხილია, ორნატი გატანილია და მის კვალზე კიდევ არაერთი წიგნი დაიწერება, შ ივსება მისი ბიოგრაფიისა და შ მოქმედების კონტურები, აეხდება ფარდა ბევრ იდუმალებას მის ცხოვრებაში, დღესდღ ობით მიუწვდომელი საარქივო მასალები მთელი სისრულით წარმოაჩენენ მის პიროვნებას, მისი შემოქმედების ღირსებას და ნაკლს. მაგრამ "კარდუ" კვლავ დარჩება ცოცხალ წიგნად.

ზურაბ კიკნაძე

"ახალი საქართველო", 27 იანვარი – 2 თებერვალი 2000წ.